

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΩΣ ΥΠΟΚΡΙΣΙΑ

Παντελής Καυής

Cogito 02, Ιανουάριος 2005

“Οι καθολικοί και οι κομμουνιστές δεν μπορούν να αποδεχθούν ότι ένας αντίπαλος μπορεί να είναι και έντιμος και έξυπνος ταυτόχρονα. Και σ' αυτό ταιριάζουν απολύτως.” Τζ. Όργουελ, "The prevention of literature"

Το ότι οι πολιτικοί πρέπει να είναι ηθικοί μοιάζει αυτονόητο. Η σχέση πολιτικής και ηθικής όμως είναι κάτι το εντελώς διαφορετικό. Συχνά μάλιστα αποτελεί πηγή ποικίλων παρεξηγήσεων και αφορμή για αντιπαραθέσεις που συσκοτίζουν παρά αναδεικνύουν τα πραγματικά προβλήματα. Ο λόγος είναι απλός: αν μπορώ να αποδείξω πως μία πολιτική πρόταση είναι "ανήθικη", τότε δεν χρειάζεται να αποδείξω πως η δική μου εναλλακτική πρόταση είναι αναγκαστικά και η ενδεδειγμένη. Ο πειρασμός λοιπόν για την "ηθικοποίηση της πολιτικής" (1) είναι μεγάλος- τουλάχιστον για τους πολιτικούς.

Ανάλογος πειρασμός όμως υπάρχει και για τους πολίτες. Αν μπορώ να αναγάγω τις πολιτικές διαφορές σε διαφορές ηθικών αξιών τότε έχω αυτομάτως έναν μπούσουλα για να κρίνω τα συμβαίνοντα χωρίς να χρειαστεί να μπω στα βαθιά νερά της πολιτικής. Μπορώ μάλιστα να αγνοήσω τις απόψεις των "ειδικών" χωρίς να μπω στον κόπο να τις μελετήσω μια και ο κώδικας της ηθικής, σε τελευταία ανάλυση, είναι προσωπική υπόθεση του κάθε πολίτη.

Όσοι ασχολούνται με την πολιτική βέβαια γνωρίζουν πως σπάνια μία πολιτική διαφορά μπορεί να αναχθεί σε διαφορά ηθικών αξιών. Στην συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων η επιλογή ανάμεσα σε δύο πολιτικές κινείται σε μία γκρίζα περιοχή όπου και οι δύο απόψεις μπορούν να επικαλεστούν ηθικά επιχειρήματα. Για παράδειγμα η Γκρινιπς μπορεί να θεωρεί "ανήθικη" την πυρηνική ενέργεια γιατί προκαλεί θανάτους. Εξ ίσου ή και περισσότερη "ανήθικη" θα μπορούσε να θεωρηθεί όμως η χρήση του πετρελαίου που επίσης προκαλεί θανάτους τόσο εξ αιτίας της ρύπανσης όσο και του φαινομένου του θερμοκηπίου. Ακόμα και η ηλιακή ενέργεια επειδή είναι ακριβότερη θα μπορούσε να θεωρηθεί ως "ανήθικη" στο μέτρο που στερεί π.χ. πόρους για την άσκηση κοινωνικής πολιτικής, οδηγεί δηλαδή στην ανεργία που με την σειρά της οδηγεί σε υψηλή εγκληματικότητα, μεγαλύτερη θνησιμότητα κ.ο.κ.

Πολιτική και ηθική λοιπόν είναι έννοιες ασύμβατες; Συνήθως η συζήτηση για το θέμα αυτό ξεκινά από το τι εννοούμε όταν μιλάμε για ηθική. Στην πραγματικότητα ένα μεγάλο μέρος της σύγχυσης προκαλείται από την αδυναμία να διακρίνουμε ανάμεσα στις διαφορετικές σημασίες της έννοιας πολιτική. Ανάμεσα δηλαδή στην πολιτική (politics) ως μία συγκεκριμένη διαδικασία επίλυσης των διαφορών -μια διαδικασία που χαρακτηρίζει αυτές που ονομάζουμε δημοκρατικές κοινωνίες. Και στην πολιτική (policy) που νοείται ως ένα πρόγραμμα δράσεων για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων.

Το στοιχείο που χαρακτηρίζει την πολιτική, έναντι άλλων μεθόδων, ως διαδικασία επίλυσης των διαφορών είναι η μη προσφυγή στη βία. Φυσικά στα πλαίσια ορισμένων κανόνων: αποδοχή του συνταγματικού πλαισίου, δικαιώματα της

μειοψηφίας, σεβασμός στους νόμους κλπ. Μέσα στα πλαίσια αυτά όμως -και δεν θα μπορούσε να είναι διαφορετικά- όλες οι απόψεις είναι ηθικά (και πολιτικά) ισότιμες. Η πολιτική ως διαδικασία δηλαδή -και αυτή από την σκοπιά της πολιτικής επιστήμης είναι η πρωταρχική της έννοια- δεν μπορεί παρά να μην έχει σχέση με την ηθική (υπό την μεστή της έννοια τουλάχιστον, εκτός αν δούμε και την ηθική διαδικαστικά, δηλαδή θεωρήσουμε ότι ηθικές αξίες διέπουν τη διαδικασία διαλόγου) .

Η πολιτική ως πρόγραμμα δράσης για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων προφανώς σχετίζεται με την ηθική: η επιλογή των "στόχων" είναι συχνά συνάρτηση ή και άμεσο αποτέλεσμα ηθικών επιταγών. Όταν η αμερικανική δεξιά ζητά την απαγόρευση των αμβλώσεων είναι προφανές ότι το κάνει στο όνομα μιας ορισμένης αντίληψης για την ηθική. Και όταν οι φιλοζωϊκές οργανώσεις ζητούν να απαγορευτούν τα πειράματα σε ζώα, υπηρετούν και πάλι ηθικές αρχές. Η ηθική φυσικά είναι συνάρτηση της ιδεολογίας. Έτσι όταν κάποιες συνιστώσες της αριστεράς ζητούν π.χ. την κρατικοποίηση των ιδιωτικών επιχειρήσεων, το κάνουν με γνώμονα την ιδεολογία τους που στην συγκεκριμένη περίπτωση επιβάλλει μία ορισμένη "δημόσια ηθική".

Στην πράξη όμως τα πράγματα είναι και πάλι πολύ πιο σύνθετα. Μια συγκεκριμένη ηθική επιταγή για παράδειγμα -όπως η ανάγκη να προστατεύονται τα αδύναμα μέλη της κοινωνίας- μπορεί να υπηρετείται από αλληλοσυγκρουόμενες πολιτικές. Έτσι η αριστερά μπορεί να ζητά υψηλά επιδόματα ανεργίας και η δεξιά απελευθέρωση της αγοράς εργασίας και οι δύο όμως υποστηρίζουν ότι με την πολιτική τους επιτυγχάνουν την βελτίωση της θέσης των εργαζομένων.

Στον αντίποδα πάλι μπορεί να σκεφτεί κανείς περιπτώσεις όπου ένα φαινόμενο -π.χ. η πορνογραφία- ιδωμένο μέσα από μια συγκεκριμένη ιδεολογική σκοπιά -εν προκειμένω φιλελεύθερη αριστερή- μπορεί να οδηγήσει σε αλληλοσυγκρουόμενες θέσεις. Για τους μεν η απαγόρευση της θα ήταν περιορισμός της ελευθερίας έκφρασης ενώ για άλλους θα ήταν προστασία της προσωπικότητας των γυναικών.

Εδώ μπορούμε να ανακεφαλαιώσουμε. Από την σκοπιά της πολιτικής ως διαδικασίας όλες οι πολιτικές προτάσεις είναι ηθικά ισότιμες στο μέτρο που κινούνται στα πλαίσια των νόμων και συντάγματος. Από την σκοπιά πάλι της πολιτικής ως προγράμματος δράσης η ηθική αποδεικνύεται ένας ατελέστατος μπούσουλας στο μέτρο που οι ίδιες αρχές υπηρετούνται από διαφορετικές πολιτικές ή και το αντίθετο- οι ίδιες ενέργειες δηλαδή μπορεί να υπηρετούν διαμετρικά αντίθετες ηθικές επιταγές.

Μόνο σε ακραίες περιπτώσεις, για παράδειγμα σε ισλαμικά καθεστώτα, όταν αναφερόμαστε δηλαδή σε ένα εξαιρετικά κλειστό σύστημα ηθικής, σε "αναλλοίωτους ηθικούς κανόνες,"(2) μπορεί ίσως κανείς να υποστηρίξει ότι η ηθική έχει άμεση σχέση με την πολιτική. Ακόμα και τότε όμως, όπως έχει δείξει η ιστορία της θρησκευτικής μεταρρύθμισης στην Ευρώπη και όπως φαίνεται σήμερα στις χώρες που επιχειρούν να εγκαθιδρύσουν θεοκρατικά καθεστώτα, η ηθική παραμένει ζήτημα ερμηνείας-εν προκειμένω των ιερών γραφών.

Τι νόημα μπορεί να έχει σήμερα λοιπόν να ζητάμε την "ηθικοποίηση της πολιτικής"; Απολύτως κανένα. Εκτός και αν διεκδικούμε για τον εαυτό μας την ηθική υπεροχή προκειμένου να ενοχοποιήσουμε την αντίθετη άποψη. Κλασική

περίπτωση υποκρισίας δηλαδή -όπως πάντα ήταν οι εκκλήσεις για ηθική. Δυστυχώς τέτοιες εκκλήσεις ενίοτε μπορούν να γίνουν και επικίνδυνες. Ο "μακαρθισμός" στην Ελλάδα, δεξιάς και αριστερός, χρόνια τώρα κατατρέχει τον ελεύθερο διάλογο.

(1) Άγγελος Ελεφάντης από το άρθρο της Β.Κιντή στο πρώτο τεύχος του περιοδικού.

(2) Γιάννης Πρετεντέρης στο ίδιο.

Παντελής Καψής